

Nasıl Bir Seçim Sistemi: Siyasi Parti Görüşleri

Genç Parti

Ülkemizde Kullanılan Seçim Sistemleri ve Sonuçları

Mehmet Ali AKGÜL*

Bilindiği gibi dünyadaki bütün siyasi rejimlerde iktidar vardır. Demokrasi ile idare edilen ülkelerde ise iktidarın olumsuz veya keyfi hareketlerini frenleyecek muhalefetlere ihtiyaç duyulmaktadır. Milli egemenliğin tam anlamıyla sağlanması demokrasi ile olanaklıdır. Diğer bir deyimle milli egemenlik ile demokrasi birbirini tamamlayan öğelerdir. Demokrasilerin ise tek şartı hür ve serbest seçimlerdir. Zira, milli egemenliğin asıl sahibi olan seçmen vatandaşlar yasalarla belirlenen süreler için kendi yerlerine, ülkeyi yönetecek kadroları seçerler. İşte demokrasilerde bütün sorun da bu noktada başlar.

İktidarı eline geçiren siyasi kadrolar, bu iktidarlarını sürdürebilmek için zaman zaman çeşitli seçim sistemlerini meclislerden geçirirler.

Ülkemizde çok partili sisteme geçildiği 1946 yılından bu yana çeşitli seçim sistemleri denenmiştir. 1946 yılında yapılan seçimlerin günümüze kadar devam eden ve ihtimal daha uzun yıllar devam edecek olan yankıları herkes tarafından bilinmektedir. Ucube seçim yasasına rağmen zeminin altlarından kaydığını anlayan Hasan SAKA hükümeti, 1948'de Liste Usulü Çoğunluk Sistemini yasalaştırdı. Amaçları tükenmiş olan iktidarlarını bir süre daha sürdürmekti. Ama olmadı. 1950'de yapılan seçimde Demokrat Parti kahar bir çoğunlukla iktidarı Cumhuriyet Halk Partisinden aldı.

---

* Genç Parti Genel Sekreteri

1954 ve 1957 seçimlerinde de kullanılan bu seçim sisteminde esas olan seçim çevrelerinde bir oyla da olsa birinci parti olmaktı. Birinci olan parti o seçim çevresinin bütün milletvekillerini alıyordu. Bu seçim sisteminin en kötü tarafı illerin büyük bir kısmındaki milletvekillerinin tamamı iktidar partisine, bir kısmında ise bütün milletvekilleri muhalefet partilerine aitti. Dönemin iktidarı, milletvekili çıkaramadıkları illere karşı iyi niyetli davranmamışlar ve hatta Millet Partisi'ne oy verdiler diye Kırşehir'i İlçe yaparak, eski ilçesi olan Nevşehir'e bağlamışlar. Oysa Kırşehir'de Demokrat Parti Milletvekilleri de olsaydı başlarına bunlar gelmeyecekti.

1961 Seçimlerinde Türkiye'de d'Hondt sistemi uygulanmış, seçime giren dört partinin tamamı Meclis'e girmiş; ancak avantaj Cumhuriyet Halk Partisinden yana olmuştur.

1965 yılında Milli Bakiye Sistemi uygulanmış, seçime giren bütün partiler yurt genelinde aldıkları oy oranı nispetinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne üye göndermişlerdir.

1968 yılında Demirel Hükümeti küçük partileri ortadan kaldırmak için 1036 sayılı kanunla çevre barajlı d' Hondt sistemini getirmek istemiş; ancak Anayasa Mahkemesi bu kanunun baraja ilişkin hükümlerini iptal etmiştir. Mahkemeye göre bir seçim çevresinde sadece bir partinin baraj sayısını aşabilmesi, diğer partilerin ise aşamaması durumunda baraj sayısını aşan parti toplam oyların azınlığını almış olsa bile o çevrenin bütün milletvekilliklerini kazanmış olacak, böylece o bölgedeki seçmen çoğunluğunun azınlığın seçtiği milletvekillerinin kendilerini de temsil etmelerine katlanmaları gerekecektir. Anılan ihtimal tek bir seçim çevresinde değil, bütün ülkede de gerçekleşebilir. Bu durumda seçmen azınlığının seçtiği milletvekilleri mecliste sayı çoğunluğu sağlayarak; ülke yönetiminin başına geçebileceklerdir. Tıpkı 3 Kasım 2002 seçimlerinde AKP'nin %34 oy alarak; mecliste %66 ile temsil edildiği gibi.

1969, 1973 ve 1977 seçimlerinde barajsız d' Hondt sistemi uygulanmış, bu nedenle istikrarlı hükümetler kurulamamış ve 12 Eylülcülerin deyimiyile ülke kaosa sürüklenmiştir.

12 Eylülcüler 1983 'de yaptıkları Kanunla Çifte Barajlı d' Hondt sistemini yürürlüğe sokmuşlar. Bu sistem en çok Anavatan Partisinin işine yaramış, aldıkları %45,1 oranındaki oyla mecliste %53'lük temsil hakkına sahip olmuşlardır. Bu sistemde ülke barajının yanında seçim çevresi barajı da işlemeye başlamış, özellikle iki ve üç milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde milletvekili çıkarabilmek için oyların %33 ve %50'sini almak gerekmiştir.

1987 ve 1991 yıllarında barajlı d' Hondt sistemine ilave olarak kontenjan usulü uygulanmış, bundan da 1987'de Anavatan Partisi %36,3 oy oranına karşın %64,9 ile mecliste temsil edilmiş. 1991 seçimlerinde de bu iş Doğruyol Partisine yaramış, Doğruyol Partisi bu seçimde %27'lik oy oranına karşın mecliste %39,5'lik temsil hakkına ulaşmıştır.

1995 tarihinde Anayasa Mahkemesi, seçim çevresi barajını Anayasa'ya aykırı bulmuş ve fakat ülke barajına dokunmamıştır.

1995 ,1999 ve 2002 yıllarında yapılan seçimlerde %10'luk ülke barajlı d'Hondt sistemi uygulanmıştır. 1995 seçimlerindeki ülke barajı Rafah Partisinin, 1999 seçimlerindeki ülke barajı DSP ile MHP'ye yaramış, 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan seçimlerde kullanılan %10'luk ülke barajı ise AKP'ye yaramıştır. Yukarıda da ifade ettiğim gibi AKP, %34'lük oy oranıyla mecliste %66 üyeye temsil edilmektedir. CHP'de %19'luk oy oranına karşın %32 üye ile temsil edilmiştir. Şu andaki Meclisin aritmetiğine demokratik demek mümkün değildir.

Anayasamızın 67. maddesi: "Seçim Kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir" hükmünü getirmiştir. Ancak görünen o ki, 1983'ten bu yana yapılan seçimlerde "yönetimde istikrar", "temsilde adaletin" çok önüne geçmiştir.

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra ekseriyet usulü seçim sisteminden vazgeçilmesinin temel sebebi, temsilde adaletin olmamasından kaynaklanıyordu. Eğer temsilde adalet ilkesi gözardı edilecekse, ekseriyet usulü seçime başvurmak suretiyle de yönetimde istikrar sağlanabilir. Çünkü bugün kullandığımız %10 barajlı d'Hondt hesaplama sistemi neredeyse ekseriyet usulü seçim sistemine rahmet okutmuştur. Örneğin, 28 Mart 2004 tarihinde yapılan Mahalli İdareler Genel Seçimlerinde İzmir'in Buca İlçesinde AKP 57.425 oy alarak 37 meclis üyesinin 23'ünü, Cumhuriyet Halk Partisi 43.367 oy alarak 37 meclis üyesinden 12'sini, GENÇ PARTİ ise aldığı 20.467 oya karşın ancak 2 meclis üyesi çıkarabilmiştir. 57.000 oya karşılık 23 meclis üyesi çıkarılırken 20.500 oya karşılık 2 meclis üyesinin çıkarıldığı yerde siz temsilde adaletten söz edebilir misiniz?

Tabii barajın altında kalan partiler açısından konu daha da karmaşıktır. 12 Eylül darbesini yapanlar; 12 Eylül öncesinde görülen hükümet istikrarsızlıklarını önlemek ve tek parti çoğunluğuna dayalı hükümetler kurulmasını sağlamak için, 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunuyla Nispi Temsilin çift barajlı d' Hondt uygulamasındaki ülke barajını %10 olarak tespit ettiler. İhtilal hükümetinin getirdiği bu %10'luk ülke barajından herkes yakındı. Ama iktidarı eline geçirenler bu %10'luk baraja sınıksız sarıldılar.

1987 seçimlerinde barajın altında kalan, 1991 seçimlerinde kıl payı barajı geçen DSP ve lideri Sayın Bülent ECEVİT, %10'luk barajdan en çok şikayet edenlerdendi; ancak iktidara gelince bu şikayetlerini unuttur oldular.

Yüzde 10'luk ülke barajının mağdurlarından biri de **Genç Parti** olarak biziz. 3 Kasım 2002 seçimlerinde seçmenin 2,5 milyon oyunu almamıza karşın meclise giremedik. Ben Ankara II. Bölge 1. sıra milletvekili adayım idim. Bölgede 3 milletvekili çıkaracak kadar oy aldım, ancak ülke barajını aşamadığımız için AKP ve CHP adayları meclise girdi ve şimdi bizim sandalyelerimizi işgal ediyorlar. Yalnız biz değil, bizden daha fazla oy alan Doğru Yol Partisi ile Milliyetçi Hareket Partisi de Meclise giremedi. Seçmenin %46 oranındaki iradesi, bugün mecliste temsil edilemiyor. Belki ülkenin istikrarını bozacak bazı sivri uçların meclise girmesini engellemek bakımından — demokratik olmasa da — küçük bir seçim barajı mazur görülebilir. Avrupa Birliği ülkelerine baktığımızda bu baraj %2, %3,%4 en fazla %5 olduğu görülmektedir. Ama %10'luk barajın izahını yapmak mümkün değildir.

Yönetimde istikrar isteniyorsa, seçimlerde yasal ittifakların oluşmasına da izin vermek gerekir. Avrupanın bir çok ülkesinde seçimlerden önce yasal ittifaklar oluşuyor, bu ittifaklar, seçime beraber giriyorlar. Her biri seçimlerde aldıkları oy oranında milletvekili çıkarıyor ve seçimlerde birinci çıkan ittifaklar beraberce hükümet kuruyorlar. Türkiye'de siyasi partilerin seçim ittifakı yapmalarının yasal zemini olmadığından partiler zaman zaman yasal olmayan ittifaklar yaparak seçimlere girmişlerdir. 1991 seçimlerinde Milliyetçi Çalışma Partisi ile İslahatçı Demokrasi Partisi Refah Partisi, çatısı altında; HEP de SHP'nin çatısı altında gizli seçim ittifakı yaparak %10'luk ülke barajı ile seçim çevresi barajını aşmayı başarmışlardır. 1995 seçimlerinde ise Büyük Birlik Partisi, ANAP çatısı altında; ayrıca DDP, BSP ve SİP'de HADEP çatısı altında seçime girmişler, bunlardan Büyük Birlik Partisi ANAP ittifakı barajı aşmış, HADEP ve müttefikleri barajı aşamamışlardır.

Sonuç olarak, Anayasamızın 67. maddesinin öngördüğü “temsilde adalet ve yönetimde istikrar” isteniyorsa ülke seçim barajının en çok — siyasi partilerin hazine yardımı alabildikleri — %7'ye çekilmesi ve siyasi partilerin seçim ittifakı yapabilmelerine yasal zemin hazırlanması gerektiğine inanıyoruz.